

Savinih 90 let

1920 - 2010

Savinih 90 let

1920 - 2010

Vesna Muravec

v sodelovanju z Ratomirjem Mladenovičem

Sava, d.d., Kranj, 2010

Strokovna priprava zbornika:
Vesna Muravec, univ. prof. zgodovine (Savinih 90 let)
Ratomir Mladenovič in Vesna Muravec (Direktorji od 1945 do 2010)

Založila: Sava, d.d, Kranj, 2010
Urednik: Vesna Muravec

Lektor: Jaro Novak
Prevod: Lea Mežek
Fotografije: Arhiv Save, d.d., Gorenjski muzej, Kranj
Postavitev in priprava za tisk: Andrej Muravec s.p.

Tisk: Gorenjski tisk, Kranj
Naklada: 1000 izvodov

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
334.716(497.4Kranj) : 629.3.027.5(091)

SAVA (Kranj)
Savinih 90 let : 1920-2010 / Vesna Muravec v sodelovanju z
Ratomirjem Mladenovičem ; (fotografije arhiv Save, Gorenjski muzej).
- Kranj : Sava, 2010

Vsebuje tudi prevod, tiskan v obratni smeri: 90 years of Sava :
1920-2010 / (translated by Lea Mežek)

1. Gl. stv. nasl. 2. Muravec, Vesna
252361216

Uvodnik

V letu 2010 praznuje Sava 90 let delovanja. Obračanje listov v Savini zgodovini je kot sprehod skozi družbene in gospodarske spremembe, ki so se zvrstile na ozemlju današnje Slovenije po letu 1920.

Tako kot Slovenija je tudi Sava v tem obdobju preživela številne preobrazbe. Bila je aktivna priča izboljševanja položaja delavcev od začetka 20. stoletja do danes, prebrodila je 2. svetovno vojno, ki je kruto posegla v življenje Savčanov. Devet razburljivih desetletij so se na tleh treh držav vrstili dogodki, katerih ritem se je stopnjeval kot še nikoli prej.

Na naslednjih straneh so tako strnjeni pripoved o Savini preteklosti, izsek iz slovenske gospodarske zgodovine, in okvir, ki so ga izoblikovali tisoči zaposlenih v Savinih podjetjih. V nadaljevanju so prvič skupaj predstavljeni tudi vsi povojni direktorji, gospodarstveniki, ki so Savo vodili skozi ta čas. Ob njih so svoj pečat v njeno današnjo podobo vtisnili vsi, ki so jo sooblikovali s svojimi zamislimi in ustvarjalnostjo. Sodobna Sava je koncern s 30 družbami in preko 2300 zaposlenimi. Z vrhunskimi izdelki in storitvami v gumarski dejavnosti, v turizmu, v nepremičninskem podjetju, na področju naložbenih financ in v drugih dejavnostih Sava danes uspešno predstavlja Slovenijo na mednarodnih trgih.

Kaj nam še razkrivajo naslednje strani? Že Savini prvi začetki nosijo tiste značilnosti, ki so po devetdesetih letih njenega obstoja še vedno aktualen pogoj za gospodarski preboj. Nastanku prvega podjetja, iz katerega je zrasla današnja Sava, sta v dolgi razvojni verigi botrovala podjetnost in inovativnost, ki nam še danes dajeta polet. Čeprav drobna gospodarska družba je bila Atlanta že del mednarodnih gospodarskih tokov, tedaj s svojo nabavo surovin, že od same ustanovitve. Novi tehnološki postopki, novi materiali in občutek za potrebe sodobnega časa so 22. septembra 1920 spodbudili njeno ustanovitev; iz skromnega, malega podjetja pa se je postopoma prelevila v enega največjih proizvajalcev gumenih izdelkov v tem delu Evrope.

Družbeno okolje se je nenehno spreminjalo. Od ustanovitve med obema vojnoma smo v Savi prestali obdobje druge svetovne vihre, povojno evforijo pri obnovi porušene države, oplazili so nas začetki liberalizacije gospodarstva in nato samoupravljanje, doživeli smo lastninjenje in se razšli z dolgoletnim poslovnim partnerjem Continentalom, vstopili smo na področje turizma in zgradili Poslovno skupino Sava.

Za Savin novejši razvoj je bilo odločilnih več mejnikov, ki so najgosteje posejani v njegovi zadnji tretjini. Prvi mejnik je leto 1972, ko smo podpisali 25-letno pogodbo o sodelovanju z avstrijskim podjetjem Semperit in si utrdili pot do visoke tehnologije in svetovnih trgov. Po osamosvojitvi Slovenije smo tako kot celotno narodno gospodarstvo čutili bojkot slovenskih izdelkov, ki je povzročil izpad proizvodnje. Drugi veliki mejnik je leto 1995, v katerem je prišel ultimatum tedanjega strateškega partnerja, koncerna Continental, kateremu sta sledila lastninjenje in strateško partnerstvo s koncernom Goodyear. Tu se je začelo novo obdobje, graditev Poslovne skupine Sava, kakršna je danes.

V svoji zgodovini smo se večkrat znašli pred odločitvami, od katerih je bilo odvisno naše preživetje. Vsak korak v našem razvoju je zahteval odzivanje na nove razmere. Devetdesetletnico praznujemo v času, ki družbi in gospodarstvu postavlja veliko novih vprašanj. Prepričani smo, da sta prav naš razvoj s Savino prilagodljivostjo, inovativnostjo in znanjem pravi in vedno aktualen odgovor nanje.

Janez Bohorič,
predsednik uprave Save, d. d.

VIRI

ARS, TOI, fasc. 309, 311, 313, 314
Arhiv Save, d.d.
Personalne mape arhiva Save, d.d.

LITERATURA

Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 368-370
Jože Šorn, Velika industrija v Kranju med obema vojnoma, 900 let Kranja, Kranj 1960, str. 323-340
Milan Ekar, Gospodarsko življenje Kranja po osvoboditvi, 900 let Kranja, Kranj 1960
Sava, tovarna gumijevih izdelkov, Kranj, Gorenjska T, 1952
Jože Derganc, Tovarna Sava v Kranju, Priročnik 7, 1958, str. 392-396
15 let delavskega samoupravljanja v Savi, Kranj 1965
25 let delavskega samoupravljanja Sava Kranj, Kranj 1975
Jože Štular, Razvoj industrije gumijevih, usnjenih in kemičnih izdelkov Sava Kranj, Kranjski zbornik 1975, Kranj 1975
20 let sodelovanja Volkswagen-Semperit, Sava Kranj, Kranj 1987
Vesna Muravec, Zgodovina Save, 1920-1990, Kranj, maj 1992
Vesna Muravec, Gorenjska industrija od manufaktur do danes, Gorenjski muzej Kranj, 1992
Različna interna glasila Save: časopisi Sava, letna poročila

Ustanovitev tovarne gumijevih izdelkov v Kranju in razvoj do leta 1931

Po prvi svetovni vojni je slovenski narod pokazal željo, da se osamosvoji, izloči iz propadajoče meščanske habsburške monarhije in vključi v nastajajočo in po večini agrarno državo Jugoslavijo. Gos-

podarski položaj je bil slab, vrednost valut skoraj nična, bilo je hudo pomanjkanje hrane in surovin, industrijska oprema je bila izrabljena in podobno. Kljub temu je industrializacija potekala znatno hitreje kot

pred vojno. V kratki dobi 22 let je nastalo 250 novih tovarn, kjer je delalo preko 100.000 delavcev. Industrializacija je v letih 1920-1930 zajela tudi Kranj: poleg do tedaj neznane gumarske industrije so se

„Atlanta“

importna in eksportna družba z o. z.
Ljubljana
Cigaletova ul. 1

Kranj, Ljubljana, dne 22. septembra 1920.

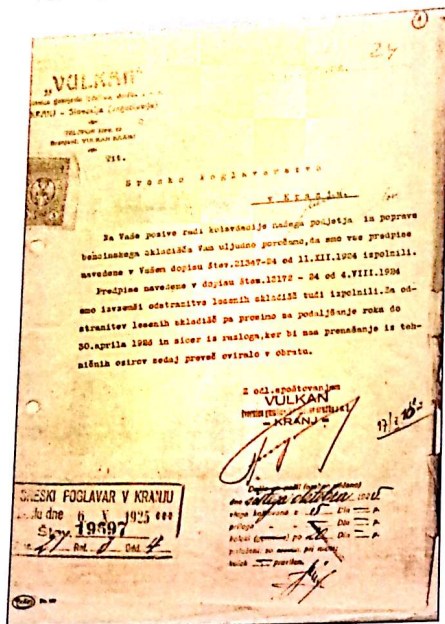
*Kraljevo
okrajno glavarstvo*

Kranj

*Godpisoma družba prosi za Komisijinski
ogled numerarane adaptacije pristave Zdravko Kranjca,
kakor tudi prizidka ob omenjeni pristavi.*

ATLANTA
importna in eksportna družba z o. z.
[Signature]

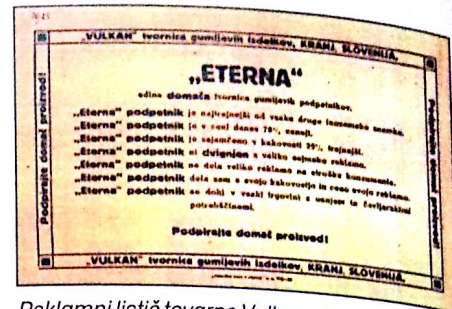

Dopisovanje s sreskim poglavarstvom - I. 1925

uveljavila moderna proizvodna sredstva in sodobna pogonska sredstva (elektrika, bencin, plin). In, kar je zlasti pomembno, poleg udomaćenega tujega kapitala, češkega, poljskega, avstrijskega in nemškega, je zrasla vrsta močnih domačih kapitalistov.

Dne 22. septembra 1920 je Atlanta-importna in exportna družba prijavila pri okrajnem glavarstvu v

Kranju tovarniško izdelovanje gumijevih izdelkov. 21. januarja 1921 pa se je družba Atlanta odpovedala vsem pravicam v korist nove družbe Vulkan in 25. februarja 1921 je bila protokolirana firma **Vulkan - tvornica za gumijeve izdelke**. Takega podjetja takrat v Jugoslaviji še ni bilo. Izdelovali naj bi gumijaste podpetnike, trgovali in vulkanizirali. Družabniki so bili štirje: Franc in Peter Šumi, oba trgovca iz Kranja, Alojz Pirc, tehnik iz Kranja, in Jožko Veber, trgovec iz Zalega loga. Leta 1921 so izdelali prve podpetnike z imenom Eterna. Prva proizvodnja je znašala 70 do 80 kg podpetnikov na izmeno. Tovarna je v tistem času povzročala neznosen smrad, zato so morali kotel, v katerem so kuhali na prostem, prestaviti v zaprto kuhinjo z visokim in ozkim dimnikom. Leta 1923 so začeli izdelovati radirke, obroče za otroške vozičke in tesnilne plošče. Izdelovali so več vrst radirk, imenovale pa so se po rekah v Jugoslaviji - Drina, Vardar, Drava itd. Leta 1928 so začeli izdelovati tudi zračnice za kolesa, plinske cevi, plošče za opanke, termoforje itd. 3. julija 1930 je bilo izdano dovoljenje za obratovalnico za izdelovanje čevljev. Izdelovali so

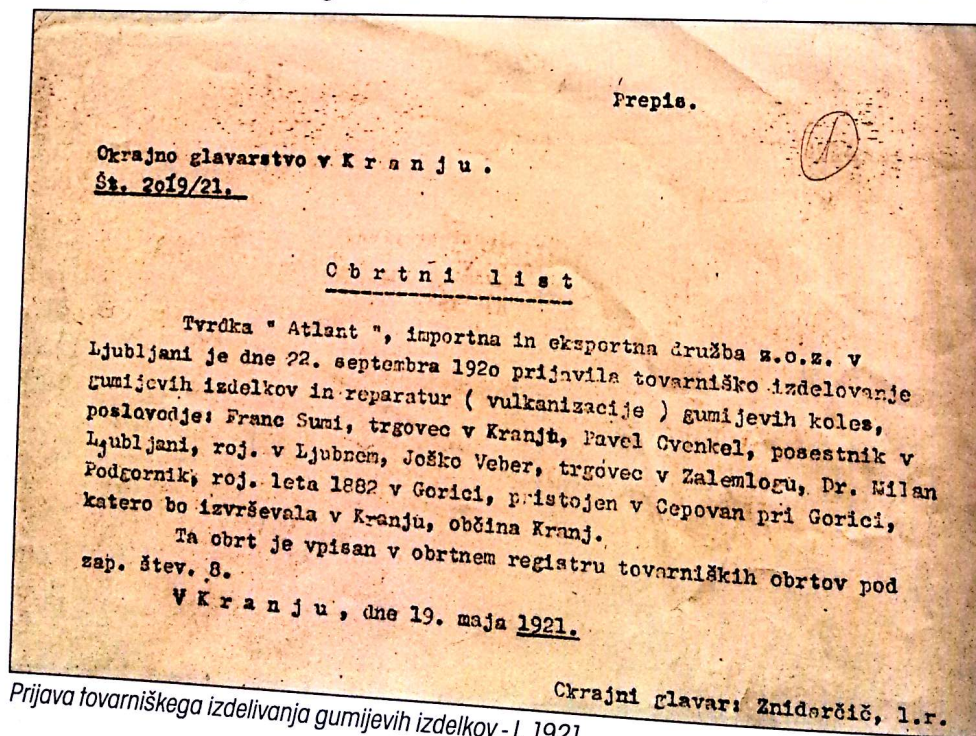

Reklamni listič tovarne Vulkan v Kranju v začetku 20. let

poletne čevlje z gumenimi podplati znamke Viktorija. Izdelek je dosegel velikanski promet. Tovarna je hitro napredovala in od 53 zaposlenih delavcev v letu 1922 je njihovo število do leta 1930 naraslo na okoli 110.

Ker niso uspeli povišati dimnika na želeno višino 8 - 10 m, so se leta 1930 spet oglasile pritožbe zaradi smradu. Zaradi smradu je postal neuporaben vrt Narodnega doma, ki ga je uporabljal za telovadišče Sokol, pred bankrotom je bil hotel Stara pošta itd. Ker bi v primeru zaprtja obratov ostalo brez dela 110 delavcev, je okrajni načelnik leta 1931 zavrnil vse pritožbe.

Običajni delovni čas je bil 8 ur dnevno oz 48 ur tedensko. Podaljšanje delovnega časa je bilo mogoče le z dovoljenjem inšpekcije, za daljši čas pa le tedaj, če so delavci v to privolili prostovoljno. Presežene ure so bile plačane 50 odstotkov više kakor redne ure. Delavci so imeli svoje delavske zaupnike in namestnike, plača pa je bila urejena s kolektivno pogodbo.

Prijava tovarniškega izdelovanja gumijevih izdelkov - I. 1921

Obdobje Semperita

Stara gumarska tovarna v Kranju

Zaradi menjave delnic mednarodnih delničarjev je postalo kranjsko podjetje last dunajske firme Semperit in 11. 7. 1931 se je njegovo ime spremenilo v **Semperit, jugoslovanska tovarnica gumijevih izdelkov**. V letu 1932 so izdelovali zračnice, gumijaste podpetnike, podplate, termoforije, cevi za vodo, za plin, za kolesa ter radirke in različne gumijaste tehnične potrebnosti. Podjetje je nabavljalo surovo gumo iz Nizozemske, Indije, kemikalije in barve iz Nemčije in

Češke, druge surovine pa v domovini. V letu 1936 je proizvodnja znašala že 1.116 ton. Svoje proizvode so prodajali pa vsej Jugoslaviji. 12. 6. 1933 je bila podpisana nova kolektivna pogodba med podjetjem Semperit in Splošno delavsko strokovno zvezo Jugoslavije iz Ljubljane, po kateri naj bi po izjavi nekdanjih delavskih aktivistov in komunistov v Semperitu edini imeli odobren praznik 1. maja. Svetovna kriza je močno prizadela tudi slovensko gospodarstvo. Zniže-

vale so se jim plače, kratila se jim je že tako ali tako pičila socialna zakonodaja. Marca 1938 so delavci zahtevali 20-odstotno povišanje plač. Dogovor so dosegli v avgustu 1938, ko so pričele veljati zvišane minimalne urne mezde. Konec leta 1938 je bilo v tovarni zaposlenih že 510 delavcev.

Obdobje Continentala

V letu 1939 je podjetje zašlo v težave pri nabavi surovin, predvsem »surovega gumija«, kot so vedno poimenovali kavčuk. Proizvodnja in promet sta se zmanjšala in 1. januarja 1940 je postala firma **Continental Gummiwerke A. G. v Hannovru** edina lastnica Jugoslovanskih tvornic gume v Kranju. Vodilna mesta Avstrijcev so zasedli Nemci. V času okupacije je bila proizvodnja direktno vključena v nemško vojno proizvodnjo in je veljala za podjetje, pomembno za vojsko. Vendar pa je na potrebe nemške vojske odpadlo le približno 15 odstotkov celotne proizvodnje.

V teh letih je tovarna iz *regenerata*, sintetičnega kavčuka, tkanin in korda izdelovala poleg podplatnih plošč in podpetnikov še celo vrsto drugih izdelkov, kot so velo plašči in zračnice, polne gume za tovarne avtomobile, vse vrste cevi, termo-forje, gumirane tkanine ter še vrsto stiskanih in konfekcijskih izdelkov. Naravni kavčuk, nabavljen v prvih letih vojne, so uporabljali kot lepilo.

Med vojno je tovarna proizvedla: leta 1943 1.907,7 tone, leta 1944 1.758,4 tone, zadnje mesece okupacije (januar - april 45) pa 202 tone. Poslovanje je bilo vzorno voden. Direktor Willi Brey, nemški državljan, je zaposlil več mlajših ljudi z večjo teoretično izobrazbo.

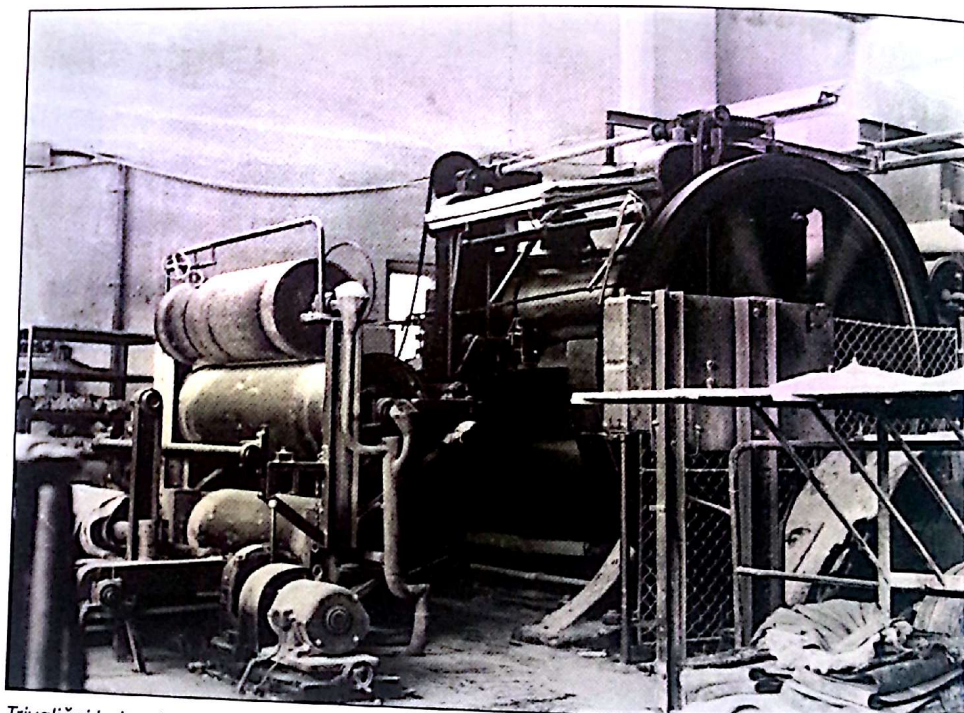
Uvedel je izračun mesečnih in ne več tedenskih plač. Tovarna je dajala osebju tudi možnost celodnevne prehrane. Delavci, zapos-

leni pri zdravju škodljivih delih, so dobivali brezplačno mleko, na vročih delovnih mestih pa čaj ali črno kavo.

V primerih aretacij delavcev in nameščencev je Brey večkrat interveniral, da ljudi niso odpeljali v taborišča ali preselili. Kljub temu je policija odpeljala mnogo ljudi iz tovarne v internacijo ali zapore, kjer jih je veliko umrlo ali so bili ustreljeni. Veliko jih je odšlo tudi v partizane.

Tovarna je obratovala do zadnjih dni vojne. Direktor W. Brey je pred odhodom v Nemčijo, 7. maja 1945, predal upravljanje tovarne Otu Papežu in Baldomiru Geigerju ter obljubil, da bo čez nekaj let prišel pogledat, kako bo tovarna napredovala. To je tudi storil.

Ko je junija 1945 proizvodnja zopet stekla, je imela tovarna 327 zaposlenih.

Trivaljni kalander

Razvoj v povojnem obdobju

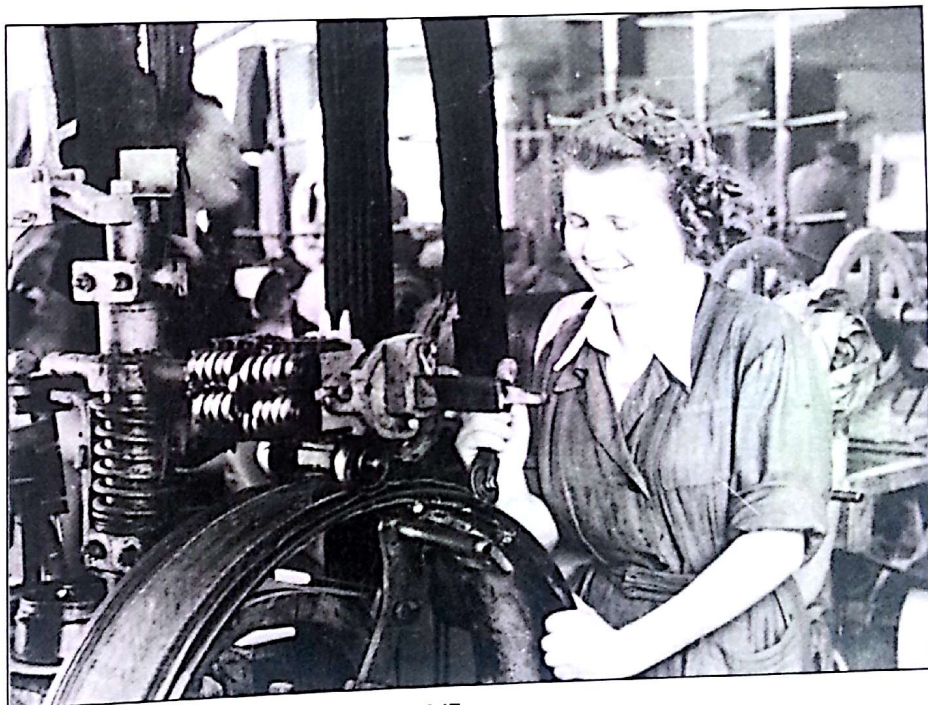
Brizgalnica, obrat I-I. 1946

30. julija 1945 je tovarna pravno dobila ime Jugoslovanska tvornica gume. Na podlagi odločbe okrajne zapletne komisije v Kranju je bilo 17. decembra 1945 zaplenjeno celotno imetje Jugoslovanske tvornice gume in preneseno na državo FLR Jugoslavijo. Pravno je postala tovarna last države 16. julija 1946, vendar je bila vnesena v register državnih podjetij šele 29. marca 1947.

Ministrstvo za industrijo in rudarstvo narodne vlade Slovenije je 30. maja 1945 imenovalo za delegata dr. Stanka Sajovica. Kot prvi delegat je bil vpisan 14. septembra 1945. Že 13. februarja 1946 pa je bil za delegata

imenovan Makso Mikuš, poznejši dolgoletni direktor tovarne.

V tovarno se je vrnil tudi predvojni sodelavec inž. Helmut Turzanski*. Vodenje proizvodnje so prevzeli domači strokovnjaki. Tako je v letu 1946 vodil sestavljalnico Anton Močirnik, valjarno Slavko Celestina, stiskarno Ivan Kern, proizvodnjo avtomobilskih plaščev Vinko Kert, proizvodnjo velo plaščev Zdravko Rale, cevarno Jože Polcelj, ročno konfekcijo in regenerat Nace Polajnar, vzdrževanje pa Franc Celestina. Fran Prislan je bil vodja razvojnega laboratorija, Helmut Turzanski pa zavodski inženir.

Konfekcija velo plaščev z žmulo, obrat I-I. 1947

* po njem se imenuje najvišja nagrada Poslovne skupine Sava, zlata plaketa Helmuta Turzanskega za življenjsko delo

31. decembra 1947 je bila nova blazna znamka izdelkov »Sava«.

Leta 1947 je naročila v Iscri Kranj izdelavo nekaj osnutkov za zaščitni znak in osnutek za celoten naziv nove tovarne. Nov zaščitni znak se je začel uporabljati leta 1948.

V prvem povojnem letu je tovarno pestilo veliko pomanjkanje surovin. Pomagali so si celo z materialom za obnavljanje plaščev. Poleg obstoječega proizvodnega programa so pričeli na primitivni opremi izdelovati transportne trakove in klinaste jermene. Pričeli so redno proizvajati avtomobilske plašče in zračnice. Le tri leta kasneje so pričeli proizvajati plašče za tovorna vozila in polna kolesa za potrebe JLA. Leta 1951 so namesto bombažnega korda začeli za avtomobilske plašče uvajati viskozni kord (CTA). Istega leta je bila uvedena tudi proizvodnja potapljaških oblek. Polna kolesa so začeli vulkanizirati konec leta 1954. Vulkanizirati so začeli prve tovarne plašče (8.25.20 »ORJAK«) v doma izdelanih kalupih kakor tudi plašče 8.25.20 »Maraton«.

V Savi je bilo leta 1946 zaposlenih 430 delavcev. Proizvedeno je bilo 775 ton izdelkov. Že naslednje leto se je proizvodnja podvojila. Z rastjo proizvodnje in poslovanja Save se je povečalo tudi število zaposlenih. Delež pnevmatike v celotni proizvodnji je leta 1946 znašal 14 odstotkov.

7. januarja 1950 je bil v Savi izvoljen 34-članski svet podjetja. To je bil prvi delavski svet v Sloveniji in drugi v

Jugoslaviji. Pristojnosti delavskega sveta so bile obsežne in za izvajanje svojega dela so poleg upravnega odbora izvolili več operativnih komisij (za norme, za delovne spore, za tehnične izboljšave, za socialno skrbstvo in zdravstvo, za disciplino in za preskrbo). 4. junija 1956 je delavski svet Save sprejel tarifni pravilnik, kjer je že uveljavljeno plačilo po normi oziroma akordu v proizvodnji. Drugi delavci so imeli obračun osebnega dohodka po času. Dodatek na nadurno delo je znašal 50 odstotkov na osebni dohodek, dodatek na nočno delo pa 12,5 odstotka. Uveljavljeno je bilo tudi nagrajevanje za iznajdbe in racionalizacije. Iz dobička so se izplačevale tudi nagrade za posebne uspehe pri delu, podpore, stroški raznih prireditev.

Fizikalni in kemični laboratorij: Uranič, Cof, obrat I-I. 1953 - 1955

O razdelitvah teh zneskov je odločal upravni odbor podjetja.

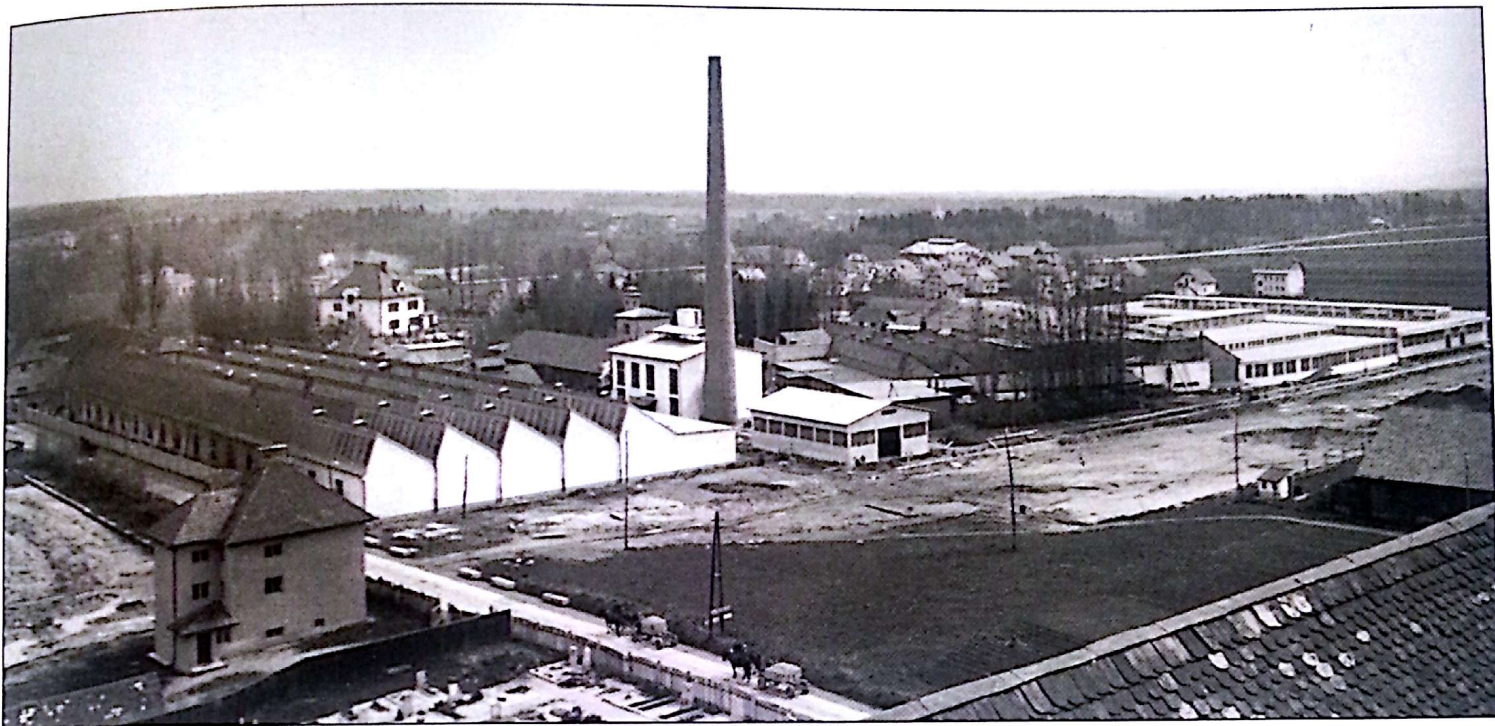
Pomanjkanje strokovnega kadra v Savi je spodbudilo kolektiv, da se je

odločil ustanoviti Industrijsko gumarsko šolo. Pouk se je pričel 15. januarja 1948. Fran Prislan, ki je vodil šolo, in Helmut Turzanski sta nosila glavno breme strokovnega izobraževanja mladih gumarjev.

Leta 1959 je Sava ustanovila tudi svojo obratno ambulanto.

Novo vodstvo tovarne je že kmalu uvidelo, da na dosedanji lokaciji ni več mogoče širiti proizvodnih kapacitet. Pričeli so se pripravljati na gradnjo nove tovarne. Leta 1953 se je tovarna začela seliti na Labore - nastajal je obrat II. Celotno upravo obrata II. je prevzela tovarna Sava 1. 11. 1955, uradno odprtje pa je bilo 25. 2. 1956. Leta 1960, ko se je vsa proizvodnja selila v obrat II., se je precej povečala tudi proizvodnja.

Obdobje od leta 1960 do 1980

Valjarna in "pnevmatikarna" s severno-zahodne strani v letu 1961

Razvoj podjetja in partnerstvo s Semperitom

Novi direktor Drago Dolinšek se je lotil reorganizacije podjetja. Sprejel je več novih sodelavcev z visoko izobrazbo (pretežno kemikov), ki so počasi prevzemali odgovornejše naloge.

Po preselitvi avtomobilske pnevmatike v obrat II v letu 1960 so lahko v obratu I povečali proizvodnjo velopnevmatike in izboljšali tehnologijo. Istega leta je bila iz obrata I preseljena na Vrhniko proizvodnja ležalnih blazin, predpasnikov, cevskih kolen, serumskih zamaškov in nekaterih tesnil. V obratu je bilo zaposlenih približno 62 delavcev. Zaradi nerentabilnosti je bila proizvodnja leta 1981 ukinjena.

Leta 1963 je vodenje podjetja prevzel Janez Beravs. Zaradi povečanja obsega proizvodnje avtomobilske pnevmatike so do leta 1965 dokončali tehnično dvorano, v letu 1966 pa je bilo kot druga faza tovarne avtomobilske pnevmatike dograjeno tudi skladišče surovin. V tehnično dvorano je bila preseljena

Proizvodnja ležalnih blazin na Vrhniki

proizvodnja stiskanih izdelkov, klinastih jermenov, cevi, brizganih izdelkov ter prevleke valjev in posod. Proizvodnja v obratu I je bila postopoma opuščena leta 1971.

Leta 1964 so se pojavili prvi plašči z nosilnim ogrodjem iz poliamidnega korda. L. 1965 so prišli iz proizvodnje prvi plašči brez zračnic in plašči za večje hitrosti, l. 1966 pa se je začela proizvodnja *tubeless* plaščev. Leta 1967 je Sava sklenila licenčno pogodbo s Semperitom za proizvodnjo »diagonalne pnevmatike«. Zaradi uspešnega sodelovanja je bila **27. junija 1972 ustanovljena Tovarna avtopnevmatike SAVA-SEMPERIT** v razmerju 66,6 odstotka Sava, 27,9 odstotka Semperit in 5,5 odstotka IFC.

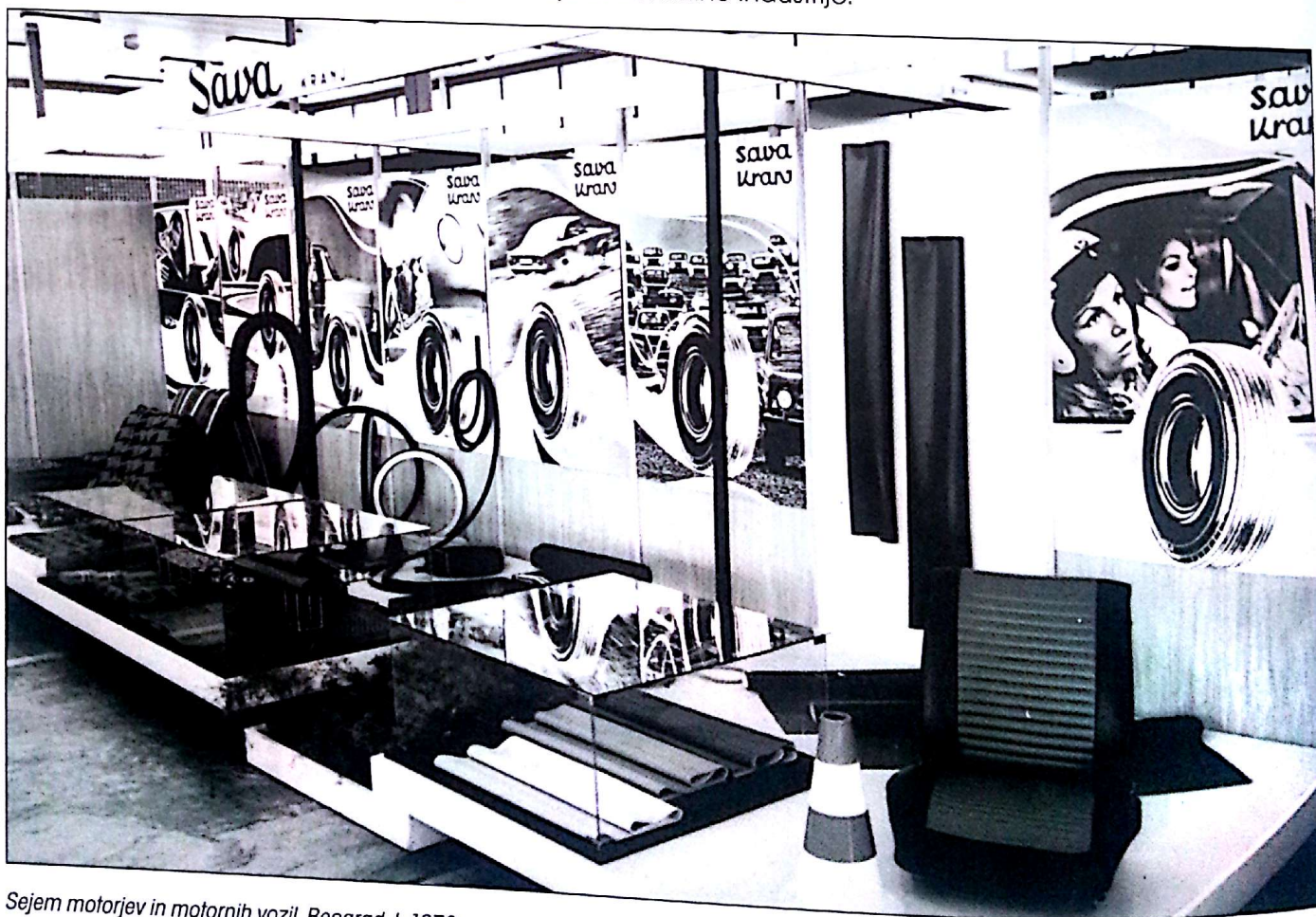
Obeleženje podpisa pogodbe v internem časopisu Semperita - I. 1972

Leta 1980 je IFC izstopil. Pogodba je bila sklenjena za 25 let. Tovarna je bila ustanovljena za proizvodnjo »radialne

pnevmatike« kot samostojna tovarna v okviru Save Kranj. Redna proizvodnja je stekla v letu 1973. Vzporredno je tekla tja do leta 1978 še proizvodnja diagonalne pnevmatike. V letu 1974 so začeli proizvajati potniške R-plašče z jeklenim pasom (D727 JET in D 741), l. 1976 pa so začeli razvijati plašče BEST.

V letu 1969 je bila priključena Savi tovarna usnja Standard, kjer je bila organizirana proizvodnja naravnega in umetnega usnja, leta 1975 pa Puškarna, ki je proizvajala različno orodje, kartonažo in naboje. Leta 1974 so zgradili povsem novo tovarno za izdelavo umetnega usnja in jo opremili s sodobnimi stroji in napravami. Proizvajali so umetno usnje za avtomobilsko industrijo, tapetništvo, čevljarsko industrijo, galanterijo in oblačilno industrijo.

Janez Beravs je bil oktobra 1974 imenovan za generalnega direktorja sestavljene organizacije združenega dela Polikem, glavni direktor delovne organizacije Save pa je konec leta postal Filip Majcen. 1. januarja 1977 je bila izvedena bistvena reorganizacija dela in odločanja v Savi. Ustanovljenih je bilo 11 »tozdov« ter delovne skupnosti skupnih služb. Samostojno je bila organizirana prodajna organizacija Sava Commerce z vsemi organi upravljanja na ravni podjetje. Marca 1978 je postal Filip Majcen predsednik kolegijskega poslovnega organa SOZD ZP Sava Kranj, direktor delovne organizacije Sava Kranj pa je postal Janez Bohorič. Leta 1979 pa je bil Filip Majcen imenovan za generalnega direktorja SOZD Sava.

Sejem motorjev in motornih vozil, Beograd, I. 1970

Leta 1970 je bilo v sodni register vpisano podjetje kot »DO Sava Kranj, industrija gumenih in kemičnih izdelkov«. Od leta 1970 je bil spremenjen tudi logotip Save. Znak je bil postavljen v pravokotnik. Sava se je preimenovala v »Sava Kranj«.

Produktivnost je bila že v letu 1961 desetkrat večja kot v letu 1946.

Proizvodnja na zaposlenega je znašala 5.939 kg. Naraščala je izvozna usmerjenost Save. Od leta 1960, ko je delež izvoza v neto prodajni vrednosti znašal 0,5 odstotka, se je ta delež do leta 1970 povečal na 8,9 odstotka in do leta 1980 na 29 odstotkov.

V marcu 1960 je bil ustanovljen Gumarski inštitut z razvojnim labo-

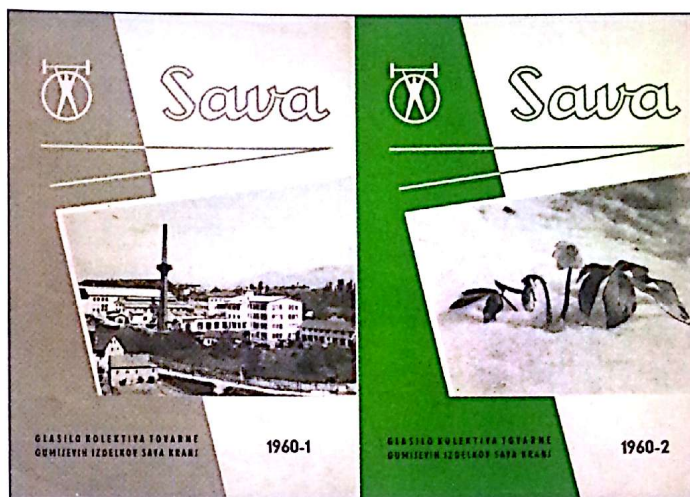
ratorijem, konstrukcijsko-tehnološkim birojem, kontrolnim laboratorijem in birojem za standarde. Leta 1966 se je preimenoval v Razvojno tehnološki inštitut.

Z leti 1967/1977 se je začel tudi velik razmah inovacijske dejavnosti (prvi pravilnik je bil sprejet leta 1954).

Skrb za zaposlene

Leta 1960 je bilo v Savi 1.185 zaposlenih. Zaradi posodabljanja in širjenja proizvodnje, ki je strmo naraščala, je bilo leta 1970 že 2.731 zaposlenih, 1980, pa že desetkrat več kot leta 1946. 3. 8. 1961 je bil sprejet Pravilnik o delitvi osebnih dohodkov. S tem je bil ukinjen »tarifni pravilnik«, uvedli pa so dodatek pred upokojitvijo in jubilejne nagrade. Ustanovljena je bila komisija za analitično oceno. V letu 1978 je bil sprejet na podlagi Zakona o združenem delu Samoupravni sporazum o ugotavljanju in delitvi osebnih dohodkov.

Z naglim razvojem gumarske industrije se je spremenil tudi profil kvalificiranega delavca. Sodoben način proizvodnje je zahteval, da se izšola kar najbolj ozko specializiran delavec. Zato je bila v letu 1960 ustanovljena dveletna poklicna gumarska šola, 1961, pa Gumarski izobraževalni center, katerega direktor je postal Drago Dolinšek, direktor tovarne Sava. Jeseni 1964 je vodenje Gumarskega izobraževalnega centra prevzela Judita Zupančič - Rakovec, ki ga je uspešno vodila vrsto let. Gumarski center je bil nekaj let samostojen, leta 1965 pa so ga pripojili k Savi, kjer je deloval v okviru kadrovskega sektorja.

Prvi številki časopisa, ki se je imenoval: Glasilo kolektiva tovarne gumijevih izdelkov Sava Kranj

Napredovalo je tudi področje obveščanja. Leta 1960 je izšel prvi časopis Sava. Z izdajanjem tovarniškega časopisa, predvsem pa s postopno bolj kakovostnimi gradivi, je bila zagotovljena razmeroma visoka stopnja informiranja in vključevanja delavcev v upravljanje podjetja. Prvi glavni in odgovorni urednik je bil Marko Štuhec.

Tovarna je skrbela tudi za zdravstveno varstvo zaposlenih. Obratna ambulanta, ki je sprva skrbela zlasti za zdravljenje, je po letu 1967 začela s preventivnimi pregledi. Najbolj pogoste nadloge so bile obolenja gibal in dihal. Svoje mesto je dobila skrb za socialna varnost, veliko pozornosti pa so posvetili tudi reševanju problematike delovnih invalidov.

Zaposleni so se združevali v različna društva. Leta 1960 je praznovalo 30-letnico obstoja prostovoljno gasilsko društvo. Leta 1975 so se v KUD SAVA združili folklorna skupina, oktet in foto-filmska skupina, leta 1977 pa je nastalo društvo za rekreacijo in šport, Gumar Sava Kranj.

Gumarski izobraževalni center, generacija 1969-1971

Obdobje od leta 1980 do 1997

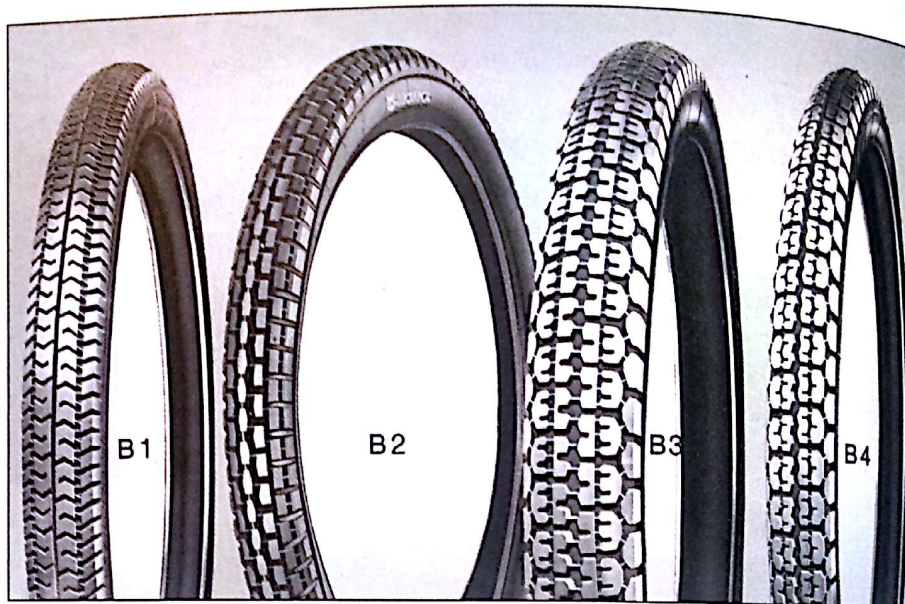
Razvoj v 90-ih letih

V letu 1980 je bila končana V. faza gradbenih del v tovarni avtopnevmatike. Nadaljeval se je razvoj kvalitetnih avtomobilskih in tovornih avtoplaščev. 15. 4. 1981 je bil patentiran potniški plašč BEST. Med plašče za osebna vozila sodita še EXACT, ki je bil patentiran leta 1990, in plašč RAPIDEX za visoke hitrosti, ki je bil v proizvodnji od leta 1992 dalje. Od tovornih dezenov so v tistih letih v Savi izdelovali COMET (okt. 1973), TAMAR M+S (nov. 1984), COMET SPECIAL (nov. 1980), ORJAK S (maj 1983) in AVANT (dec. 1985).

EXACT, patentiran leta 1990

Posodobil se je obrat IV, kamor se je v avgustu 1986 preselila proizvodnja velozračnic. 1. aprila 1983 se je Savi priključila Gumarna Ptuj, kamor je bila premeščena večina stiskalnic,

Veloplašči za motorje in mopede - I. 1984

in zaradi prostorske stiske leta 1986 celotna proizvodnja avtomobilskih zračnic. Leta 1983 so bili zgrajeni novi prostori tudi za proizvodnjo klinastih jermenov. Sava je v tem obdobju postala vodilno gumarsko podjetje v državi. Ker je Continental v letu 1985 prevzel 70-odstotni delež Semperita, je bila tudi Sava posredno vključena v Continental. Sava je dobavljala gume za prvo opremo podjetjem VW, Revoz, TAS in TAM. S 1. aprilom 1988 se je odcepila Puškarna.

V letu 1984 je prišlo do zamenjave v vodstvu. Glavni direktor delovne organizacije Janez Bohorič je odšel na delovno mesto podpredsednika slovenskega Izvršnega sveta, na njegovo mesto direktorja delovne organizacije Sava Kranj pa je bil imenovan Viljem Žener. Ko se je leta 1990 Janez Bohorič vrnil v Savo, je

sprva prevzel organiziranje, nato pa tudi vodenje podjetja Sava Kranj Trade, ki je tržilo Savine izdelke doma in v tujini.

Po osamosvojitvi Slovenije, leta 1991, je tudi Sava kot vodilno gumarsko podjetje na trgih nekdanje Jugoslavije čutila bojkot slovenskih izdelkov in izpad prodaje na tem območju. Uspešno se je preusmerila na evropske in svetovne trge. Po obdobju TOZD-ov je bilo 29. 6. 1989 ustanovljeno družbeno podjetje Sava Kranj, leta 1992 pa se je preoblikovalo v korporacijo Sava Kranj, ki jo vodi predstojništvo. Poleg predsednika, Viljema Ženerja so bili člani predstojništva še: Janez Bohorič, Janez Ponebšek, Franc Balanč, Vinko Perčič, Dušan Kveder, direktor Tovarne avtopnevmatike Sava-Semperit in Stanko Cvenkel, direktor Tovarne Sava Tech. Znotraj

Kranjski jez - I. 1992

korporacije so delovale tovarne (TAP Sava-Semperit, Sava Velo, Sava Forma, Sava Vist in Sava Tech, ki je bila sestavljeno iz profitnih centrov), poslovni servisi (sektorji), trgovinska dejavnost in infrastruktura.

Delež pnevmatike v celotni proizvodnji se je v letu 1989 povečal na 77 odstotkov. 79 odstotkov celotnega izvoza gumeno-tehničnih izdelkov je bilo v letu 1990 usmerjeno na konvertibilni trg. Izvoz je predstavljal že 35 odstotkov celotne prodane vrednosti. V letu 1991 je proizvodnja v Savi znašala 54.755 ton, od tega je delež avtopnevmatike 40.084 ton ali kar 71,6 odstotka celotnega izvoza. Vrednost celotnega izvoza je bila 96 mio \$. Vse prodaje v letu 1991 pa je bilo za 207 mio \$. Izvoz se je v letu 1992 glede

na prejšnje leto povečal še za 36 odstotkov. Vrednost celotne prodaje je znašala 205 milijonov dolarjev.

Leta 1990 se je logotip omejil le še na besedo Sava. Leta 1992 pa je Sava pridobila prvi certifikat SIST ISO 9001.

Število zaposlenih se je povečevalo vse do leta 1987, ko je bilo zaposlenih 4.717 delavcev. V naslednjem obdobju se je število zaposlenih zmanjševalo in je konec leta znašalo 4.528 delavcev, v letu 1991 le še 4.147 zaposlenih, leta 1992 pa se je zmanjšalo na 3.978 delavcev. Leta 1982 je bil uveden dodatek za izmensko delo, I. 1984 se je premaknil razpon OD za kakovost na 0 do 30 odstotkov, I. 1987 pa je bil uveden dodatek na minulo delo v maksimalni višini 27 odstotkov. Kot

dopolnilo klasičnemu družinskemu oddihu je bil uveden leta 1983 še zdravstveno rekreativni oddih.

V letu 1995 je postala Sava koncern, znotraj njega pa so bile tovarne (TAP Sava Semperit, Sava Velo, Sava Vist, Sava Forma, Gumarna), programi (Valjarna, Transportni trakovi, Profili in cevi, Prevlake valjev, Gumiranje procesne opreme, Construmat, Pogonski elementi, Tehnični in kemični izdelki, Medical, Print in EKO), poslovni servisi, trgovina in infrastruktura. Vršilec dolžnosti glavnega direktorja do registracije delniške družbe je postal 20. junija Janez Bohorič, ki je takrat že drugič stopil na čelo Save.

Povečali sta se proizvodnja in povprečna plača na zaposlenega, zmanjšala se je količina odpadka. Sava je v letu 1995 investirala v rekonstrukcijo in posodabljanje proizvodnje 18,6 milijona dolarjev.

Ultimat Continentala

Konec leta 1995 se začno, zaradi izteka 25-letne pogodbe s partnerjem Continentalom in njihove zahteve po odprodaji lastniškega deleža v Tovarni avtopnevmatike za zgolj 10,5 milijona evrov – ali pa prepoved uporabe tehnologije – resna pogajanja z Goodyear Tire & Rubber Company. Ker Sava ni imela lastne tehnologije za proizvodnjo radialnih pnevmatik, bi brez strateškega partnerstva proizvodnja v trenutku zastala. Ob tem so bili oblikovani načrti za preostali del družbe, proizvodnjo gumeno-tehničnih programov, ki ne bi bil del partnerstva. Dvoletno pogajanje med koncernoma (od leta 1995 do 1997) je bilo eno najburnejših v celotni zgodovine Save.

Sedež Save - I. 1995

Lastninjenje

Za Savo je bilo v marsičem prelomno tudi leto 1996. 26. aprila se je z vpisom v sodni register končalo lastninjenje in konec junija je zasedala prva skupščina delničarjev Save, d.d. Sava je s preko 42.000 delničarji postala ena največjih slovenskih delniških družb. Predsednik uprave Save, d.d. postane Janez Bohorič, člani uprave pa so Franc Balanč, Vinko Perčič, Emil Vizovišek in Maksimiljan Fijačko.

Poleg pnevmatik je Sava v tem obdobju tržno zanimiva tudi zaradi proizvodnje plaščev za kolesa, mopede in skuterje, mehov zračnega vzmetenja, umetnega usnja, izdelkov za mostovno gradnjo, kavčukovih zmesi, ofsetne gume, profilov, gumiranega platna, ekoloških izdelkov, oblog valjev in posod, polnih koles ter zračnic in ščitnikov za osebna vozila. Ukinjena sta programa čolnov in cevi. Za prodajo Savinih izdelkov je skrbela Sava Trade, d.o.o. Močno razvejena je bila zunanjetrgovinska mreža (v Italiji, Madžarski, Poljski, Avstriji,

Moja prva Sava.

Naj postane tudi Vaša.

Sava®

Naslovnica prospekta za lastninjenje - I. 1996

Nemčiji in nekdanji Jugoslaviji). Prodaja je v letu 1996 znašala 31.053 milijonov tolarjev, vrednost izvoza je bila 25.529 milijonov tolarjev,

poslovno leto pa je Sava končala z 247 milijoni tolarjev dobička. 31. decembra 1996 je bilo v Savi zaposlenih 3.499 delavcev.

Obdobje od leta 1997 do 2010

Podpis pogodbe - 10. december 1997

Sklenitev strateškega partnerstva s koncernom Goodyear

Po izteku dvoletnih pogajanj je bil leta 1997 sklenjen dogovor o povezavi z novim strateškim partnerjem, ameriškim gumarskim koncernom Goodyear, o ustanovitvi mešanih družb v njegovi večinski lasti – za proizvodnjo avtomobilskih plaščev, pogonskih jermenov in mehov zračnega vzmetenja. **Po podpisu pogodbe, 10. decembra 1997**, je že 1. januarja 1998 začelo poslovati *Joint Venture* podjetje Goodyear Engineered Product Europe, d.o.o., (družba za proizvodnjo pogonskih jermenov in mehov zračnega vzmetenja). Podjetje je bilo v 75-odstotni lasti koncerna Goodyear in 25-odstotni lasti Sava, d.d.

1. julija 1998 pa je začela poslovati družba Sava Tires, d.o.o., (družba za proizvodnjo avtomobilskih pnevmatik). To podjetje je bilo v 60-odstotni

lasti koncerna Goodyear in 40-odstotni lasti Sava, d.d. Goodyear je prejel tudi pravico do uporabe blagovne znamke Sava za proizvodnjo in trženje avtopnevmatik.

Golf in Kamp Bled, d.d. - I. 1998

Nova razvojna usmeritev

V letu 1998 je Sava diverzificirala svojo dejavnost. Oblikovati se začne Poslovna skupina Sava. Poleg gumarstva, kemije in trgovine, ki so tradicionalno Savine, je stopila tudi na področje turizma. Pridobila si je 40-odstotno lastništvo v blejski družbi Golf in kamp Bled, d.d., (takratni Turizem in rekreacija, d.d.), naslednje leto pa je že postala njena večinska lastnica.

Ukinila je neperspektivna programa gumeni tekstil in gumene prevleke, za vse druge programe pa so značilna obsežna vlaganja v tehnološko prenavo in razširitev proizvodnje.

V letu 1999 je Sava sklenila več novih dogovorov za strateška povezovanja in prevzeme. Prevzela je specializirano hrvaško podjetje za prevleke

valjev, Roll Invest, program Profili pa je z nakupom gumarskega dela KTM Belinka Ljubljana izpopolnil svojo ponudbo z novim tržnim segmentom profilov iz penaste gume.

V februarju 2000 so predsednik uprave Sava, d.d., Janez Bohorič, ter člani uprave Franc Balanč, Vinko Perčič in Emil Vizovišek prejeli nagrado Gospodarske zbornice Slovenije za izjemne dosežke trajnejšega pomena v gospodarstvu.

Sava je leta 2000 postala večinska lastnica trgovskih družb Astra Tehnična trgovina, Guma Grosuplje in Chemo; kemijska družba Teol pa je njena prva pridobitev iz kemijske panoge. V oktobru 2000 je prevzela večinski delež v družbi Color, d.d., in podpisala pogodbo za nakup blejskega Grand hotela Toplice, d.o.o. Leta 2004 je prevzela Color družba Helios, d.d., iz kemije pa se je Sava popolnoma umaknila dve leti nato z odprodajo družbe Teol, d.d.

Z nakupom podjetja Sava IP, d.o.o., v maju 2000, je Sava stopila tudi na nepremičninsko področje. Ob izvajanju storitev inženiringa za notranje potrebe skupine ter z gradnjo za trg in dajanjem nepremičnin v najem je družba položaj dejavnosti v naslednjih letih krepila z ustanavljanjem novih družb in s širitvijo poslovanja tudi na področje Hrvaške.

Leta 2001 je nadzorni svet ob izteku mandata članov uprave Sava, d.d., imenoval člane uprave za naslednje petletno obdobje. Upravo Sava, d.d., so še naprej sestavljali: Janez Bohorič, predsednik uprave, ter Vinko Perčič in Emil Vizovišek, člana uprave, ter Maksimilijan Fijačko, delavski direktor.

Leto 2002 je bilo leto združevanj. Prišlo je do združitve na področju trgovine

Hotel Primus na Ptuju - I. 2007

in Savine trgovske družbe so od 1. januarja 2002 dalje poslovale kot podjetje Sava Trade, d.d. Predsednik njegove uprave je postal Dušan Papež, članica pa mag. Antonija Pirc. V okviru te družbe je deloval tudi MG market z marketi OBI. Leta 2006 je Sava družbo Sava Trade, d.d., prodala družbi Merkur, d.d.

S 1. januarjem 2002 je prišlo tudi do združitve gumarskih programov v družbo Savatech, d.o.o., ki je prevzela vlogo nosilke celotne Savine dejavnosti Gumarstvo. Predsednik uprave je postal Dušan Kveder, članica pa Vesna Čadež. Rezultat strateškega partnerstva z uveljavljenim nemškim proizvajalcem gumenih oblog za valje pa je ustanovitev mešane družbe Sava-Schäfer, d.o.o. Istega leta je Sava pridobila tudi večinski, 76-odstotni lastniški delež zagrebške družbe za proizvodnjo gumenih valjev, Sava Rol, d.o.o., svoji proizvodnji v tujini pa je v letu 2008 pridružila še družbo Savarus, d.o.o.

Še pred dobrim desetletjem pretežno nizko konkurenčni portfelj gumeno-

tehničnih programov Sava se danes v nekaterih izdelčnih skupinah ponša z doseženim vodstvom v svetovnih tržnih nišah (npr. plašči za skuterje, izdelki za varovanje okolja in reševanje ter ofsetne gume).

Leta 2002 se je Sava, d.d., obvladujoča družba Poslovne skupine Sava, formalno preoblikovala v družbo za upravljanje in financiranje.

Leta 2003 je Sava na področju turizma prevzela še 87,4-odstotni lastniški delež v družbi Golf in Park hoteli, Bled., d.o.o. To ji je omogočilo zaokrožitev turistične ponudbe na blejski lokaciji in v letu 2007 združitve teh družb v enovito podjetje, Sava Hoteli Bled, d.o.o.

Za nadaljnjo krepitev vloge Turizma veliko pomeni nakup družbe Terme 3000, d.d. Moravske Toplice v začetku leta 2004, ko je Sava obenem prevzela tudi njeni hčerinski družbi: Terme Ptuj, d.o.o., in Terme Lendava, d.d. Tej pridobitvi je sledil nakup družbe Zdravilišče Radenci, d.o.o., s Termami Banovci. V naslednjih letih so družbe v podporo trženju začele uporabljati skupno blagovno znam-

ko, Sava Hotels & Resorts, leta 2009 pa je bila ustanovljena družba za upravljanje dejavnosti Turizem, Sava TMC, d.o.o. Direktor podjetja je postal mag. Andrej Šprajc, ki je obenem tudi direktor dejavnosti Turizem.

Leta 2005 je Sava ustanovila družbo Energetika Sava, ki je nosilno podjetje hitro napredujočega področja upravljanja z energijo.

Dosežki Poslovne skupine Sava

Družbe Poslovne skupine Sava so v 11-letnem obdobju samostojne poti (od 1998 do 2009) dosegale izjemno rast in razvoj. Premoženje družbe se je povečalo za 3-krat, za 140 odstotkov se je povečala prodaja, medtem ko se je izvoz skupine, pretežno iz dejavnosti Gumarstvo, povečal za 3-krat.

V korak s svetovnimi trendi – razvojno naravnana Savina dejavnost Gumarstvo - I. 2010

Sestava prodaje se je zelo spreminjala, danes dejavnost Gumarstvo ustvari polovico prihodkov skupine, sledi mu Turizem z dobro tretjino.

Število zaposlenih se je povečalo s 1.281 (konec leta 1998) na 2.370 (konec leta 2009).

V minulih enajstih letih so družbe Poslovne skupine Sava namenile 286 mio evrov za investicije v osnovna sredstva (dobro polovico za naložbe Save, d.d., in Gumarstva, tretjino za razvoj Turizma) in ustvarile 220 mio evrov čistega dobička oz. v povprečju 20 mio evrov letno.

Folklorna skupina - KD Sava Kranj - I. 2009

Skrb za zaposlene

Sava je vsa leta skrbela za razvoj zaposlenih ter varno in zdravo delovno okolje.

Že od leta 1998 na kulturni prireditvi Dan Save podeljuje nagrade za izjemne dosežke zaposlenim v svojih družbah.

Maja 2007 je med prvimi slovenskimi družbami pridobila osnovni certifikat za »Družini prijazno podjetje«, kar potrjuje, da se zaveda pomembnosti usklajenega poklicnega in družinskega življenja zaposlenih. Uvedenih je bilo 14 ukrepov, ki jih je v treh letih uspešno prenesla v delovanje svojih podjetij.

Od leta 1968 je Sava tudi zvesta pokroviteljica Kolesarskega kluba Sava Kranj, ki je leta 2007 organiziral že 40. Veliko nagrado Kranja.

60-letnico delovanja je leta 2009 praznovala Folklorna skupina Sava, ki deluje v okviru Kulturnega društva Sava, 50-letnico izhajanja pa praznuje letos tudi časopis Sava.

Sava danes

Sava ostaja uspešen koncern s trdnimi temelji in obetavnimi možnostmi za nadaljnji razvoj. Danes je eden večjih in najuspešnejših poslovnih sistemov v Sloveniji. Združuje 30 družb z več kot 2.300 zaposlenimi v petih globalno konkurenčnih dejavnostih: Gumarstvo z zunanjetrgovinsko mrežo, Turizem, Nepremičnine, Naložbene finance in Druge dejavnosti. V vseh dejavnostih dosega vodilne položaje predvsem na domačem trgu, še posebej pa na regionalnem in svetovnem trgu.

Vodi jo tričlanska uprava v sestavi: Janez Bohorič kot predsednik ter člana Vinko Perčič in Emil Vizovišek.

Direktorji od 1945 do 2010

Dr. Stanko Sajovic

(direktor od 30. 05. 1945 do 13. 02. 1946)

- pravnik z vsemi predpisanimi državnimi izpiti
- od leta 1925 do leta 1945 je bil odvetnik
- z odločbo Ministrstva za industrijo in rudarstvo **(MIR) je bil 30. maja 1945 imenovan za delegata firme »Jugoslovanske tvornice gume«**
- kot prvi delegat je bil vpisan 14. septembra 1945

Dr. Stanko Sajovic je po osvoboditvi pričel skupaj z iniciativnim odborom sindikalne organizacije pregledovati možnosti produkcije gumenih izdelkov. Najprej so očistili proizvodne obrate in preverili stanje izgotovljenih izdelkov. Po navodilih Ministrstva za industrijo in rudarstvo so uvedli tudi produkcijska poročila. Z redno proizvodnjo so pričeli 11. junija 1945, vendar zaradi pomanjkanja surovin le pet dni v tednu.

V tem težkem povojnem obdobju so vse dobave potekale iz enega centra v Beogradu.

Zaradi velikih problemov in zaradi pritiskov članov sindikalne podružnice je bil delegat le do 13. 02. 1946, v Jugoslovanski tvornici gume pa je bil zaposlen še do 14. julija 1946, ko je odšel na delovno mesto tajnika okrožnega sodišča v Ljubljani.

Maks Mikuš

(direktor od 13. 02. 1946 do 01. 09. 1959)

- rojen 03. 01. 1902 v Gorenjem Gradu
- zaključil je dva letnika Trgovske akademije v Zagrebu in knjigovodski tečaj
- delati je začel leta 1924 najprej v privatni trgovini v Zagrebu, nadaljeval pri stavbnem podjetju kot knjigovodja v Trbovljah in Laškem, in sicer od 1925. do 1933. leta
- 27. decembra 1933 se je zaposlil kot vodja nakupovalnega oddelka v tvrdki »Semperit, jugoslovanska tvornica gumijevih izdelkov« v Kranju in v njej tudi ostal

v povečanje proizvodnje so kvalifikacije Maksa Mikuša strogo ocenjevali. Ker pa je bil dober poznavalec gumarske stroke, strokovno zelo sposoben, dober organizator in iniciativen ter popolnoma samostojen pri izvrševanju nalog, marljiv in vztrajen pri delu, je bil **13. 02. 1946 imenovan za delegata** (direktorja), v juliju 1946 za v.d. direktorja, sledilo je imenovanje za upravitelja, **05. 11. 1947 pa je bil končno imenovan za direktorja.**

V septembru 1949 je dobil v strokovni karton oceno: »Kot vodja nabavnega oddelka v tovarni gume Kranj je usposobil vso tovarno po osvoboditvi in vzpostavil pogoje za normalno delo. Organiziral je proces proizvodnje vse tovarne gume v Kranju.«

Proizvodnja je predvsem z udarniškim delom naraščala in postajala po številu izdelkov raznovrstna. V času njegovega vodenja je bilo prvih 18 udarnikov razglašanih že 31. 12. 1946. Število udarnikov in inovatorjev je v naslednjih letih še naraščalo.

Drago Dolinšek

(direktor od 01. 09. 1959 do 30. 04. 1963)

- rojen 26. 03. 1920 v Banjaluki
- do leta 1935 se je šolal v Trbovljah, nato nadaljeval šolanje do leta 1939 na Trgovski šoli v Ljubljani in do leta 1941 na Ekonomsko-komercialni visoki šoli v Zagrebu
- med okupacijo se je zaposlil v Rudniku Trbovlje, leta 1944 pa je odšel v NOV
- leta 1949 je zaključil Ekonomsko fakulteto v Zagrebu in dobil naziv profesor za strokovne šole

Pred zaposlitvijo v Savi je delal na Ministrstvu za prosveto, v Rudniku rjavega premoga v Trbovljah, v Delamarisu Izola, s **01. 09. 1959 pa je nastopil delo direktorja Tovarne gumijevih izdelkov »Sava«**.

V njegovem času se je nadaljevalo zastavljeno delo prejšnjega direktorja in v letu 1960 se je zgodil pomemben premik v izobraževanju kadra za

Pod njegovim vodstvom je bilo izbrano novo ime tovarne in zaščitni znak. 31. 12. 1946 je tovarna dobila ime Tovarna gumijevih izdelkov »Sava«, njen zaščitni znak pa je postal dvigovalec uteži, ki so ga ljubkovalno poimenovali kar MAKSO.

Pod njegovim vodstvom so pridobili tudi novo lokacijo na Gaštejju, prostore tekstilne tovarne Tekstilindus, kar je omogočalo širitev do današnjega obsega tovarne.

Tik pred njegovo upokojitvijo so se pod njegovim vodstvom lotili rekonstrukcije pnevmatikarne na tej lokaciji, ki je omogočila povečanje proizvodnje avtomobilskih pnevmatik za osebna in tovarna vozila in je s polno zmogljivostjo začela obratovati v letu 1960.

01. 09. 1959 ga je zamenjal Drago Dolinšek, sam pa se je upokojil konec leta 1960. Umril je v letu 1989, star 87 let.

gumarstvo. Bil je prvi direktor Gumarskega izobraževalnega centra, ki ga je zaključilo kar nekaj za poznejši čas pomembnih kadrov.

Uveden je bil tudi obračun stroškov po ekonomskih enotah, to pa je vplivalo tudi na izračun sredstev za plače. V njegovem času se je nadaljevala tudi rast proizvodnje in stopnja zaposlenosti.

Delo v Savi je sporazumno zaključil 30. 04. 1963. leta.

Janez Beravs

(direktor od 01. 08. 1963 do 22. 11. 1974)

- rojen 27. julija 1923 v kraju Ladja, Medvode
- pred vojno je končal nekaj razredov srednje šole, zaradi vojne in internacije pa je osmi razred gimnazije končal šele v šolskem letu 1949/1950 in leta 1955 končal 8. semester kemijske fakultete
- od 29. 09. 1946 do 31. 07. 1960 je bil uslužbenec na Državnem sekretariatu za notranje zadeve, od 1. avgusta 1960 dalje je bil direktor Tehniške šole za kemijsko, metalurško, rudarsko in lesno industrijsko stroko

Z odločbo občinske skupščine Kranj je bil 3. junija 1963 imenovan za direktorja Tovarne gumijevih izdelkov Sava v Kranju. Ker je bil s funkcije direktorja Tehniške šole za kemijsko, metalurško, rudarsko in lesno industrijsko stroko razrešen šele 19. julija 1963, je lahko postal **direktor Save šole s 1. avgustom 1963. leta**. Direktor Save je bil do oktobra 1974, ko je postal generalni direktor sestavljene organizacije združenega dela (SOZD) Polikem.

Njegov prispevek k rasti obsega proizvodnje in kakovosti je bil velikanski. Ni bil orientiran samo na domače strokovnjake, leta 1967 je sklenil licenčno pogodbo za proizvodnjo diagonalne pnevmatike med takrat tehnološko bolj razvitim Semperitom in Savo, z željo, da dvigne kakovost in delovni red na evropsko raven. To je bil temelj današnje razvitosti in uspešnosti Save. Za takratne čase res pogumen in revolucionaren korak.

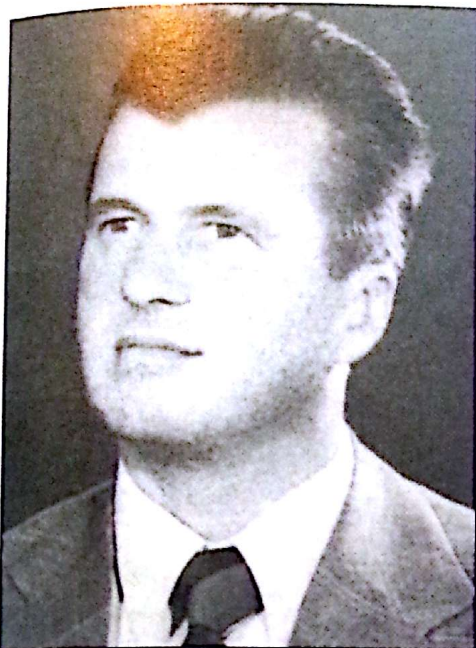
V letu 1968 se je pokazala tudi perspektivnost izdelave umetnega usnja, zato je začel z aktivnostmi združevanja takratnega izdelovalca naravnega in umetnega usnja, podjetja Standard, kar je z odločitvijo na referendumu tudi uspelo.

To so bili tudi začetki na področju računalništva. Leta 1970 se je začelo sodelovanje z Računskim centrom Škofja Loka, kmalu pa so najeli svoj računalnik.

Njegova aktivnost, usmerjena v poglobitev sodelovanja s Semperitom, je bila uspešno zaključena z ustanovitvijo Tovarne avtopnevmatike Sava-Semperit. Pogodba o skupnem vlaganju je bila podpisana leta 1972 za dobo 25 let.

Filip Majcen

(direktor od 22. 11. 1974 do 01. 03. 1978)

- rojen 25. 04. 1936
- leta 1959 je dobil v Savi štipendijo za študij na kemijskem oddelku Tehniške fakultete v Ljubljani
- 02. 11. 1960 je nastopil delo v Savinem razvojnem oddelku, 01. 03. 1963 postal samostojni kontrolor I. stopnje, s 01. 01. 1974 nadaljeval kot vodja Ekonomske enote službe kakovosti, postal 01. 09. 1964 vodja programsko-investicijske skupine za pnevmatikarno, 16. 12. 1965 pa prevzel delo vodje službe za organizacijo proizvodnje. Leta 1967 je bil razporejen na delovno mesto glavnega inženirja proizvodnje.
- s 01. 06. 1969 je prvič postal direktor, in sicer Službe za organizacijo proizvodnje, 26. 06. 1970 pa direktor prodajne službe. Po dodatnem izobraževanju na Visoki ekonomsko-komercialni šoli in reorganizaciji podjetja se je s 01. 03. 1973 zaposlil na delovnem mestu direktorja Marketinga

Po odhodu direktorja Janeza Beravsca za direktorja SOZD Polikem, se je prijavil na izpraznjeno delovno mesto direktorja podjetja, **bil izbran in potrjen 22. 11. 1974**. Izbira je bila razumljiva, saj je Savo dobro poznal. Rast reorganizacij po Zakonu o združenem delu pa je napredovala in le tri leta je minilo do ustanovitve Sestavljene organizacije združenega dela Sava. Za predsednika kolektivnega poslovnega organa se je prijavil tudi Filip Majcen in bil s 01. 03. 1978 izbran in potrjen za predsednika kolegijskega poslovnega organa SOZD ZP Sava Kranj, 24. 05. 1979 pa je bil imenovan za generalnega direktorja SOZD Sava. V SOZD so bile vključene delovne organizacije Sava, Kemična tovarna Moste - Protektor, Totra, Industrija Gume Ruma in Vulkan Niš.

Sava je bila že takrat usmerjena v izdelavo izdelkov z višjo dodano vrednostjo. Zavedali so se tudi, da bi bilo nesmiselno opustiti že utečeno proizvodnjo izdelkov, zato so jih v okviru SOZD-a selili na lokacije, kjer je bilo dovolj cenejše delovne sile. V letu 1981 so slovesno odprli obrat poljedelske pnevmatike v Industriji gume Ruma.

Mandat so mu zadnjič potrdili 11. 02. 1982 z začetkom imenovanja od 01. 03. 1982 dalje.

Obseg proizvodnje, zaposlenost in produktivnost so v njegovem času še naraščale.

Žal je tri mesece nato umrl.

Po njegovi smrti je postal direktor SOZD-a Bruno Skumavc.

Bruno Skumavc

(direktor SOZD Sava od 01. 10. 1982 do 30. 06. 1990)

- rojen 8. novembra 1927 v Beli peči, okraj Trbiž
- zaključil je 2 razreda gimnazije v Kranju, obiskoval meščansko šolo na Jesenicah, v letih 1943-44 srednjo tehniško šolo v Celovcu, leta 1944 se je priključil NOV, po vojni pa je končal šolanje v Ljubljani
- po vojni se je po kratkem službovanju v Železarnah Jesenice, Železarnah Ruše in Litostroju v Ljubljani 17. maja 1948 zaposlil v Savi
- v letu 1950 je nadaljeval študij in 14. julija 1956 zaključil Strojno fakulteto v Ljubljani

Leta 1959 je postal obratni inženir, leta 1960 vodja investicijskega vzdrževalnega oddelka, leta 1964 vodja Ekonomske enote vzdrževanja in investicijske izgradnje, leta 1968 pa direktor službe za vzdrževanje in investicijsko izgradnjo. Po reorganizaciji podjetja zaradi Zakona o združenem delu je postal leta 1973 direktor tehnične službe in v letu 1976 direktor tehničnega sektorja. 01. 03. 1977 je postal namestnik Filipa Majcna, glavnega direktorja Save.

Po smrti Filipa Majcna je **bil 1. oktobra 1982 imenovan za generalnega direktorja SOZD Sava.**

V naslednjih letih je poglobljajal vlogo SOZD-a in s tem tudi Save doma ter v zahodni in vzhodni Evropi. Deloval je na povezovanju vodilnih gumarskih podjetji in

organiziral tehnično pomoč domačim proizvajalcem surovin. Njegova ljubezen do lovstva ga je povezovala tudi s puškarstvom, kjer je skušal rešiti tradicijo, ki je bila značilna za Kranj. Bil je tudi predsednik Poslovnega odbora Sava-Semperit.

Za vodenje poslovanja SOZD-a je kandidiral še v letu 1986 in bil s 1. oktobrom ponovno izbran za štiri leta.

Njegova zadnja zadolžitev pred upokojitvijo je bila koordinacija pri vlaganju v projekt Semperit-Ruma-Sava in uvajanje *know-how* za radialno traktorsko pnevmatiko.

Upokojil se je 30. junija 1990.

Janez Bohorič(direktor od **01. 03. 1978** do 01. 07. 1984in od **20. junija 1995** do junija 1996, od junija 1996 pa predsednik uprave)

- rojen 13. 02. 1942 v Trziču
- osnovno šolo je obiskoval v Sevnici in Vidmu pri Krškem, nižjo gimnazijo v Krškem in v Trziču, višjo gimnazijo pa v Kranju. Maturiral je leta 1960. Februarja 1966 je diplomiral iz kemijske tehnologije na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo v Ljubljani. Za diplomsko delo je prejel Prešernovo nagrado za študente.
- v aprilu 1966 se je zaposlil v Tovarni usnja Standard kot vodja tehnološke grupe VIST, 22. 01. 1969 po združitvi Standarda s Savo pa je najprej postal vodja razvojne skupine II in nato vodja razvojne skupine I v okviru Razvojno tehnološkega inštituta. Junija 1972 je sprejel delo vodje oddelka tehnološke priprave dela, s 01. 01. 1975 pa je prevzel funkcijo direktorja TOZD Umetno usnje

Ko je zaradi takratnega Zakona o združenem delu nastala vrsta reorganizacij in je Filip Majcen postal direktor Sestavljene organizacije združenega dela, se je Janez Bohorič prijavil na razpis, objavljen 20. 01. 1978, za glavnega direktorja podjetja in **01. 03. 1978 postal glavni direktor Save Kranj.**

V obdobju, ki je sledilo, za Savo niso bili nič kaj ugodni časi zaradi pomanjkanja deviznih sredstev. Vse sile so bile usmerjene v izvoz.

V letu 1981 je opravil šolanje za poslovne kadre v okviru Gospodarske zbornice Slovenije, zato ponovna izbira za glavnega direktorja leta 1982 ni bila vprašljiva. Tudi drugače se je veliko izobraževal.

Še vedno kritična leta v izvajanju Resolucije o politiki izvajanja družbenega plana SR Slovenije 1981 - 1985 so bila vzrok, da so kadrovali uspešne gospodarstvenike na višje položaje v Izvršni svet Slovenije, in tako je **1. julija 1984 postal**, s pogojem, da se po preteku mandata vrne v Savo, **podpredsednik republiškega Izvršnega sveta**, zadolžen za gospodarstvo. **Po zaključku mandata se je 31. 08. 1990 vrnil v Savo.**

Po vrnitvi je bil prvi pomemben projekt, ki ga je vodil organizacija trgovskega podjetja. Takratni direktor DO Sava, Viljem Žener, mu je izdal pooblastilo, da lahko

samostojno organizira vse aktivnosti v zvezi z nastajanjem podjetja. Tako 1. maja 1991 nastane novo podjetje Sava Kranj Trade, Janez Bohorič pa njegov glavni direktor.

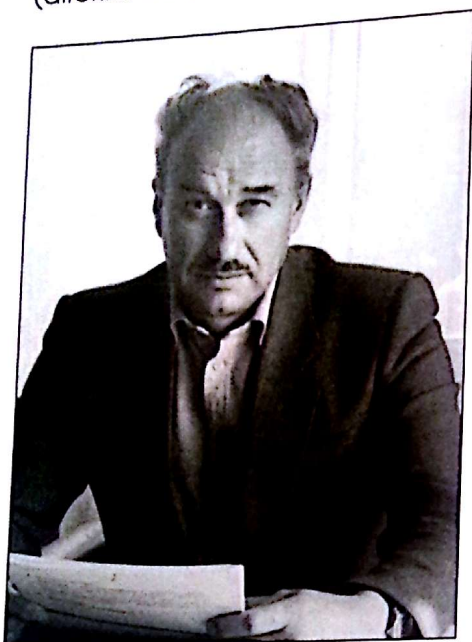
Po reorganizaciji nastopi s 1. januarjem delo v Savi, 7. septembra 1992 postane podpredsednik za trženje, z 20. junijem 1995 pa postane do registracije delniške družbe vršilec dolžnosti glavnega direktorja.

Za Savo je bilo v marsičem prelomno tudi leto 1996. 26. aprila se je z vpisom v sodni register končalo lastninjenje in konec junija je zasedala prva skupščina delničarjev Save, d.d. Za predsednika uprave je bil imenovan Janez Bohorič. Poleg njega so upravo sestavljali še člani: Franc Balanč (finance), Vinko Perčič (kontroling), Emil Vizovišek (tehnično področje) in Maksimiljan Fijačko (delavski direktor).

Njegova nadaljnja poklicna pot je opisana v zadnjem delu (stran 27), kjer je predstavljena današnja uprava.

Viljem Žener

(direktor od 01. 07. 1984 do 20. 06. 1995)

- rojen 17. maja 1936 v kraju Dovško-Senovo
- leta 1959 je kot študent kemije prejel v Savi štipendijo in diplomiral 27. septembra 1960 na oddelku za tehnično kemijo Fakultete za rudarstvo, metalurgijo in kemijsko tehnologijo
- v Savi se je redno zaposlil 2. novembra 1960; marca 1961 je odšel odslužiti vojaško obveznost, nato pa se s 1. aprilom 1962 ponovno zaposlil kot asistent priprave dela – strokovni vodja oddelka za študij dela, 14. avgusta 1970 je postal direktor službe za organizacijo proizvodnje, 1. julija 1972 pa direktor Tovarne avtopnevmatike
- 1. marca 1982 je prevzel vodenje poslovanja TOZD TAP Sava-Semperit

1. julija 1984 je bil izbran za vršilca dolžnosti vodenja poslovanja delovne organizacije, **7. septembra 1984** pa je bil z zelo pozitivnimi ocenami **izbran za glavnega direktorja Save.**

Izbran je bil še 18. februarja 1987 in 8. septembra 1988, zadnjič pa je kandidiral še 7. septembra 1992.

Leta 1992 se je podjetje preoblikovalo v korporacijo Sava Kranj. Vodilo jo je predstojništvo. Poleg predsednika Viljem Ženerja so bili člani predstojništva: Janez Bohorič, podpredsednik za trženje, Janez Ponebšek, podpredsednik za tehniko in proizvodnjo, Franc Balanč, podpredsednik za finance, Vinko Perčič, podpredsednik za plan, kontroling in računovodstvo, Dušan Kveder, direktor Tovarne avtopnevmatike Sava-Semperit, in Stanko Cvenkel, direktor Tovarne Sava Tech.

V tem letu je bila 20-letnica uspešnega sodelovanja s Semperitom. Dejansko je Tovarno avtopnevmatike Sava-Semperit vsa leta vodil Viljem Žener.

V osamosvojeni Sloveniji se je po letu 1993 začelo intenzivno lastninjenje podjetij. Tudi v Savi se leta 1994 začne odkup z razpisom o javni prodaji delnic. Ta aktivnost se je končala 26. aprila 1996 z vpisom v sodni register. Predsednik uprave Save, d.d., je postal Janez Bohorič, pred tem vršilec dolžnosti glavnega direktorja že od 20. junija 1995 dalje.

Februarja 1995 je Viljem Žener prejel nagrado Gospodarske zbornice Slovenije za izredne uspehe pri vodenju velikega podjetja, v juniju je bil razporejen na mesto svetovalca glavnega direktorja, decembra 1995 pa je zaključil svoje delovno razmerje v Savi in se prepustil »tretjemu« življenjskemu obdobju.

Uprava delniške družbe Sava leta 2010

Savo, d.d., vodi tričlanska uprava v sestavi: Janez Bohorič, predsednik uprave, ter člana Vinko Perčič in Emil Vizovišek.

Uprava v tej sestavi vodi družbo od leta 1996, njen mandat pa traja do julija 2011.

Janez Bohorič, predsednik uprave
(od junija 1996)

(podatki o njegovi poklicni poti do leta 1996 so na strani 25), odgovoren za strateški razvoj poslovanja, finance, strateški kontroling in upravljanje s tveganji, trženje, kadre, pravo in organizacijo, korporativno komuniciranje ter dejavnost Naložbene finance

Njegov prispevek k rasti Save je velik. Poleg izpeljanega postopka olastnitvenja družbe leta 1996 je konec leta 1995, ob izteku 25-letne pogodbe, ko je Continental postavil Savi ultimatum, v obdobju dveh let skupaj z ostalimi člani uprave vodil pogajanja s potencialnimi novimi strateškimi partnerji. Sava je pogodbo z novim strateškim partnerjem, koncernom Goodyear, podpisala 10. decembra 1997. Goodyear je postal večinski lastnik družbe Sava Tires, d.o.o. (družbe za proizvodnjo avtomobilskih

pnevmatik) in Goodyear Engineered Products Europe, d.o.o., (družba za proizvodnjo pogonskih jermenov in mehov zračnega vzmetenja).

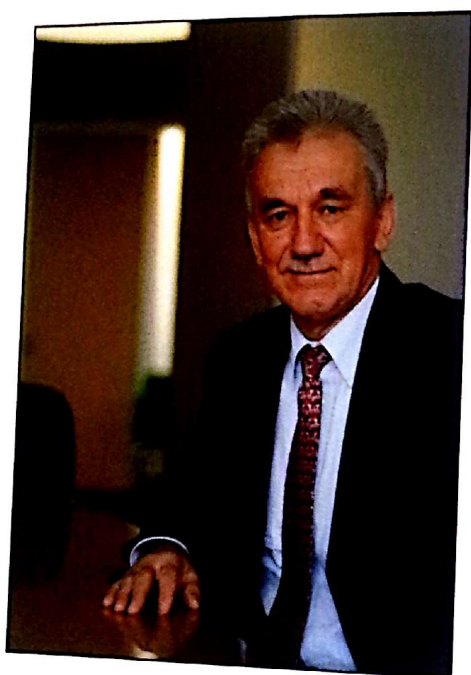
Pod njegovim vodstvom je Sava leta 1998 vstopila tudi na področje turizma. Oblikovati se je začela Poslovna skupina Sava, ki deluje v petih dejavnostih: Gumarstvo z zunanjetrgovinsko mrežo, Turizem, Nepremičnine, Naložbene finance in Druge dejavnosti. Družbe Poslovne

skupine Sava so v 11-letnem obdobju dosegle iz-
rast in razvoj.
Leta 2000 je skupaj z drugimi člani uprave prejel nagrado
za gospodarske dosežke, ki jo podeljuje Gospodarska
zbornica Slovenije.

14. novembra 2002 je kot prvi guverner Lions districta 129
prejel najvišje priznanje mednarodnega združenja Lions
clubs International (LCI) – ambasador dobre volje.

Od 2. julija 2010 pa je tudi mednarodni direktor te največje
humanitarne organizacije na svetu.

Je nosilec treh državnih odlikovanj: reda zaslug za narod
s srebrno zvezdo, reda dela z rdečo zastavo in častnega
znaka svobode Republike Slovenije, številnih internih
priznanj Save (zlata značka, zlata plaketa ...) ter priznanj
raznih kulturnih, športnih in gospodarskih organizacij ter
imetnik A certifikata Združenja nadzornikov Slovenije.

Vinko Perčič, član uprave

(od junija 1996)

- rojen 14. 07. 1944 v Kranju
- leta 1963 je končal Ekonomsko srednjo šolo v Kranju in nadaljeval
šolanje na Ekonomski fakulteti v Ljubljani. Leta 1967 je dokončal šolanje
na prvi stopnji, diplomiral pa leta 1981

V Savi se je zaposlil leta 1963. V letu 1972 je postal glavni
računovodja tovarne Sava Kranj, 1982 pa direktor
sektorja za programiranje, analize in računovodstvo.
Leta 1995 je v začasni upravi prevzel mesto
podpredsednika, odgovornega za računovodstvo,
kontroling in informacijski sistem. Od leta 1996 je član
uprave Save, d. d.

Kot član uprave je odgovoren za razvoj sistemov
načrtovanja, računovodstva in analiz, spremljanje in
revizijo poslovanja, razvoj informatike in nabavo ter
poslovanje dejavnosti Turizem In Nepremičnine.
Leta 2000 je skupaj z drugimi člani uprave prejel
nagrado za gospodarske dosežke, ki jo podeljuje
Gospodarska zbornica Slovenije.

■ nosilec razvoja lionizma v Sloveniji in koordinator za
razvoj tega humanitarnega gibanja v Makedoniji
ter v srednji in vzhodni Evropi, od 02. julija 2010 pa
tudi mednarodni direktor te največje humanitarne
organizacije na svetu

- častni konzul Republike Makedonije v Sloveniji
- član upravnega odbora Združenja Manager
- član Združenja nadzornikov Slovenije
- častni član Turistične zveze Slovenije
- član Kolegija gospodarstva pri Univerzi v Ljubljani
- predsednik komisije za nagrade Gospodarske
zbornice Slovenije
- častni občan Mestne občine Ptuj

Je zaslužen, da je Sava konec 80-ih in v začetku 90-ih let
ko je bila stiska s tujo valuto, prebrodila kritično obdobje.
Sodeloval je tudi pri izpeljavi postopka olastnitvenja
družbe leta 1996 in konec leta 1995, ob izteku 25-letne
pogodbe, ko je Continental postavil Savi ultimatum, v
obdobju dveh let skupaj z drugimi člani uprave vodil
pogajanja s potencialnimi novimi strateškimi partnerji.

Druge sedanje funkcije:

- predsednik Društva računovodskih in finančnih
delavcev v Kranju
- član predsedstva Zveze računovodij, finančnikov in
revizorjev Republike Slovenije
- član Združenja Manager
- predsednik Kolesarskega kluba Sava

Emil Vizovišek, član uprave (od junija 1996)

- rojen 16. 11. 1945 v Šoštanju
- končal Tehnično srednjo šolo – oddelek za kemijo, nadaljeval študij na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo in leta 1969 postal univ. dipl. inženir kemijske tehnologije

V Savi v Kranju se je zaposlil leta 1969 kot tehnolog. Leta 1973 je postal vodja kemijskega oddelka v razvoju avtomobilske pnevmatike, leta 1979 pa vodja razvoja v Tovarni avtopnevmatike.

V letu 1983 je prevzel vodenje Tovarne avtopnevmatike in bil nosilec pospešenih kapitalskih naložb v posodobitev, radializacijo in rast tovarne. V letu 1988 je zapustil Savo in prevzel vodstvo proizvodnje v Semperitu, ki je bil partner Tovarne avtopnevmatike Sava-Semperit.

Po vrnitvi v Slovenijo je postal član takratnega predstojništva, odgovoren za razvoj, investicije in kakovost.

Leta 1995 je v začasni upravi prevzel mesto podpredsednika, odgovornega za razvoj, proizvodnjo in investicije. Leta 1996 pa je postal član uprave Save, d. d.

Kot član uprave je odgovoren za razvoj sistemov kakovosti poslovanja, raziskave in razvoj ter sistemov nenehnih izboljšav, za področje varstev, EU projektov, inovacij, za razvoj in dejavnost Gumarstvo z zunanjetrgovinsko mrežo ter za razvoj novih dejavnosti.

Leta 2000 je skupaj z drugimi člani uprave prejel gospodarske dosežke nagrado, ki jo podeljuje Gospodarska zbornica Slovenije.

Veliko je prispeval k razvoju inovativnih izdelkov in tehnologij. Kot član uprave je sodeloval tudi pri izpeljavi postopka olastninjenja družbe leta 1996 in konec leta 1999 ob izteku 25-letne pogodbe, ko je Continental postavil svoj ultimatum, v obdobju dveh let skupaj z drugimi člani uprave vodil pogajanja s potencialnimi novimi strateškimi partnerji.

Druge sedanje funkcije:

- član Združenja Manager
- član Združenja nadzornikov Slovenije
- član odbora Nacionalne fundacije za poslovno odličnost
- član gospodarske komisije Gospodarskega raziskovalnega združenja s sedežem v Bruslju
- član razvojnega odbora Razvojnega sklada gospodarstva
- član sveta zavoda IRI Univerze v Ljubljani

